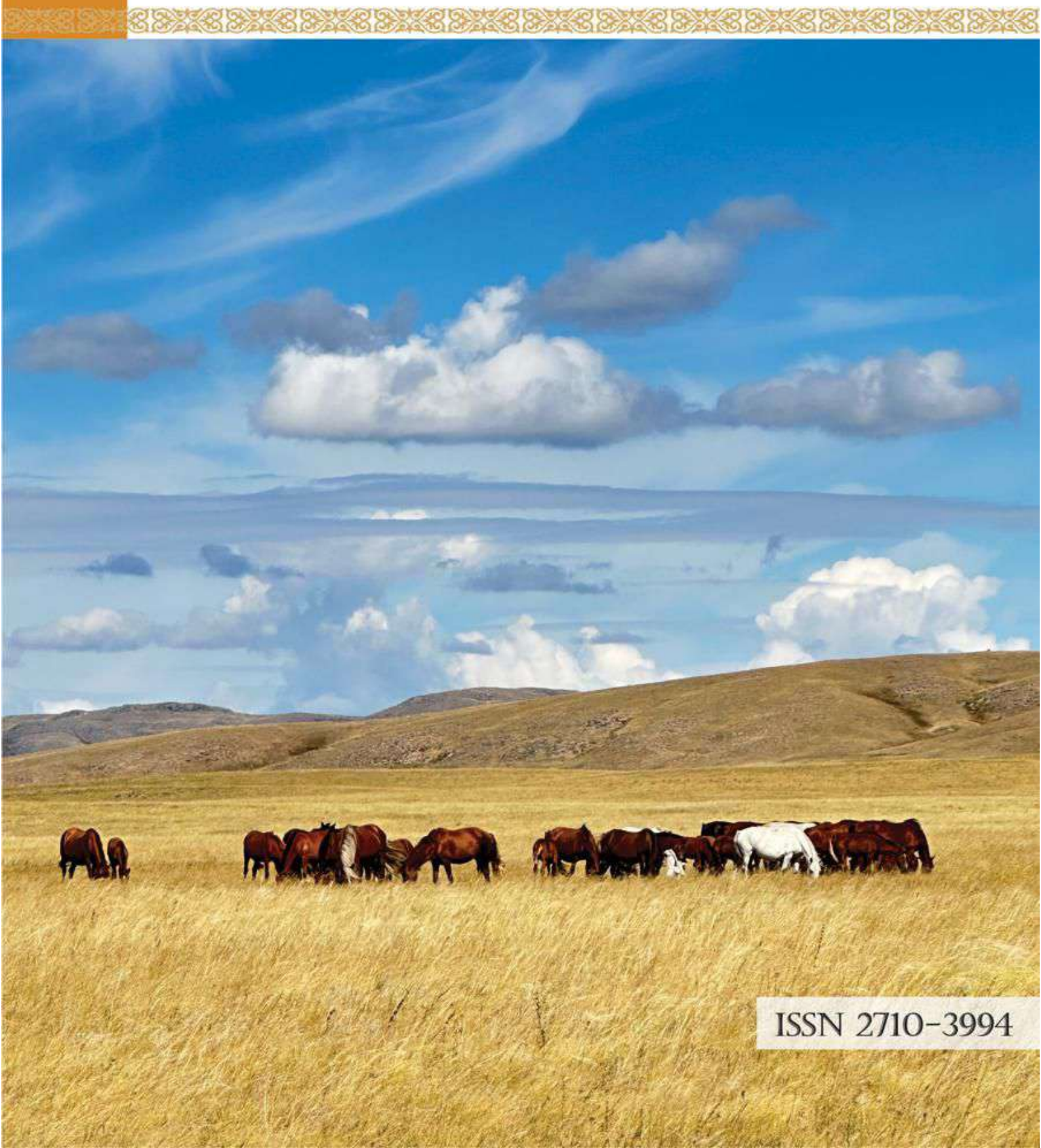

2025. 12 (3)

Asian Journal "STEPPE PANORAMA"

ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)

Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2025 ж. 5 сәуірде тіркелген. Тіркеу нөмірі № KZ91VPY00116246. Жылына 6 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих, этнология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Журнал сайты: <https://ajspiie.com>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты 2025
© Авторлар ұжымы, 2025

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аутрам Алан (Outram Alan) — археология ғылымдарының докторы, Эксетер университеті, тарих және археология кафедрасының профессоры. (Ұлыбритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан Республикасы Ғылым академиясының Тарих институтының Этнология және антропология орталығының меңгерушісі. (Өзбекстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Әлімбай Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Вернер Кунтһиа (Werner Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті. (АҚШ).

Дайнер Александр (Diener Alexander) – тарих ғылымдарының докторы, профессор. Канзас университеті, (АҚШ)

Көксебаева Гүлжауһар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. (Қазақстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — тарих ғылымдарының докторы, Нюрнбергтегі Бавариялық немістер мәдени орталығының (BKDR) ғылыми қызметкері. (Германия)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, CERCEC директорының орынбасары, Францияның Ұлттық ғылыми зерттеу орталығының (CNRS) қызметкері. (Франция)

Сабурова Татьяна — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Индиана университеті. (АҚШ)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, Оксфорд университетінің профессоры. (Ұлыбритания)

Муминов Ашірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениет ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті. (Литва)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Қубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Копеева Сания Жуматайқызы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство
о регистрации:

№ KZ91VPY00116246 от 03.04.2025 г. Публикуется 6 раз в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки:
история, этнология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.

Адрес редакции и издательства:

050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28

РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Сайт журнала: <https://ajspiie.com>

© Институт истории и этнологии
имени Ч.Ч. Валиханова, 2025
© Коллектив авторов, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Аутрам Алан (Outram Alan) — доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории Университета Эксетера. (Великобритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — доктор исторических наук, профессор, заведующий Центром этнологии и антропологии Института истории Академии наук Республики Узбекистан. (Узбекистан)

Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая. (Казахстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — доктор исторических наук, научный сотрудник Баварского культурного центра немцев (BKDR) в Нюрнберге. (Германия)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Турция)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — кандидат исторических наук, профессор, заместитель директора CERCEC, сотрудник Национального центра научных исследований Франции (CNRS). (Франция)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет. (Литва)

Сабурова Татьяна — доктор исторических наук, профессор, Университет Индианы. (США)

Таймагамбетов Жакен Кожаметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Копеева Сания Жуматаевна — магистр, сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Founder and publisher: RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology" of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. KZ91VPY00116246 dated 03.04.2025. The journal is published 6 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history, ethnology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.

Editorial and publisher address:

28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan

RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Journal website: <https://ajspiie.com>

© Ch.Ch. Valikhanov Institute
of History and Ethnology, 2025
© Group of authors, 2025

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK. (Kazakhstan)

Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Azimqulov Javohir — Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Center for Ethnology and Anthropology at the Institute of History, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Diener Alexander — Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Abai Kazakh National Pedagogical University. (Kazakhstan)

Kriege Viktor — Doctor of Historical Sciences, Researcher at the Bavarian Cultural Center of Germans (BKDR) in Nuremberg. (Germany)

Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)

Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for Islamic History, Art and Culture. IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)

Ohayon Isabelle — Candidate of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of CERCEC, Researcher at the French National Center for Scientific Research (CNRS). (France)

Outram Alan — Doctor of Archaeological Sciences, Professor in the Department of Archaeology and History at University of Exeter. (Britain)

Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)

Saburova Tatiana — Doctor of Historical Sciences, Professor, Indiana University. (USA)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)

Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kubeyev Rustem Dzhaulybayuly — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Published in the Republic of Kazakhstan
Asian Journal “Steppe Panorama”
Has been issued as a journal since 2014
ISSN 2710-3994.
Vol. 12. Is. 3, pp. 696-708, 2025
Journal homepage: <https://ajspiie.com>

FTAXP / MPHTI / IRSTI 03.20
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_3_696-708

FTAXP / MPHTI / IRSTI 03.09

**THE ROLE OF RELIGION IN RELATIONS BETWEEN THE GOLDEN HORDE
AND THE MAMLUK STATE**

Abylov Tungysh Talgatuly¹, Mutaliyev Meiirbol Khadyruly^{2}, Kazmukhanov Rinat Mukhituly³*

¹Abai Kazakh National Pedagogical University
(13, Dostyk Aven., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Senior Lecturer of the Faculty of History and Law, PhD
 <https://orcid.org/0000-0002-7152-1802>. E-mail: abylovtt@gmail.com

²Ankara University
(Hacettepe, 06100, Sıhhiye Kavshagi, 06430 Altindag/Ankara, Turkey)
PhD Candidate of the Department of General Turkish History
 <https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meiirbols9293@gmail.com

*Corresponding author

³Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture
(73, Al-Farabi Aven., 050060 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Senior Lecturer of the Faculty of Islamic Studies, PhD
 <https://orcid.org/0000-0003-2656-6670>. E-mail: rinatmk81@gmail.com

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2025

© Abylov T.T., Mutaliyev M.Kh., Kazmukhanov R.M., 2025

Abstract. Introduction. From its inception, the Golden Horde actively established political relations with other states. Among these, its relationship with the Ilkhanate was particularly tense. At the heart of this conflict were territorial disputes over the South Caucasus, lands bequeathed to the Jochid lineage according to Genghis Khan’s testament. The Ilkhanate’s military campaigns against Muslim states and its alliances with the Christian world prompted the Golden Horde to draw closer to other Muslim powers, most notably the Mamluk Sultanate. *Purpose and Objectives of the Study.* The main purpose of this study is to demonstrate that the relations between the Golden Horde and the Mamluk Sultanate during the 13th–14th centuries were grounded in shared religious interests. The study aims to: Analyze the causes of the conflict between the Golden Horde and the Ilkhanate; Identify the diplomatic ties between Khan Berke and Sultan Baybars; Highlight the role of Islam in the foreign policies of both states; Describe the counteractions against the Ilkhanid alliance with the Christian world. *Materials and Methods.* The research is based on medieval written sources, historical chronicles, and contemporary scholarly works. A comparative analysis method and historical analysis approach were employed to examine the political and religious relations between the Golden Horde and the Mamluk Sultanate. *Results.* The study revealed that religion played a decisive role in the formation of the alliance between the Golden Horde and the Mamluk Sultanate. Sultan Baybars’ initiative to forge an alliance with Khan Berke to defend the Muslim world, and the Ilkhanid’s

rapprochement with the Christian world, had a direct impact on the internal political structure of the Islamic world during this period. *Conclusion.* In medieval international relations, religion was not merely an internal ideological element but also a crucial tool of foreign policy. The religiously motivated cooperation between the Golden Horde and the Mamluk Sultanate served as a strategic means of resisting the Ilkhanids. This case highlights the historical roots of unity and mutual support among Muslim states in the Islamic world.

Key words: Golden Horde, mamluks, ilkhanids, policy, diplomacy, religion, arabic sources

For citation: Abylov T.T., Mutaliyev M.Kh., Kazmukhanov R.M. The role of religion in relations between the Golden horde and the Mamluk state // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Vol. 12. No. 3. Pp. 696–708. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_3_696-708

АЛТЫН ОРДА МЕН МӘМЛҮК МЕМЛЕКЕТІ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ДІННІҢ РӨЛІ

Абылов Тұңғыш Талғатұлы¹, Муталиев Мейірбол Қадырұлы^{2*}, Қазмұханов Ринат Мұхитұлы³

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(13-үй, Достық даңғ., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Тарих және құқық факультетінің аға оқытушысы, PhD доктор
 <https://orcid.org/0000-0002-7152-1802>. E-mail: abylovtt@gmail.com

²Анкара университеті
(Nacettepe, 06100, Sıhhiye Аяқ жол айрығы, 06430 Алтындаг/Анкара, Түркия)
Жалпы түркі тарихы кафедрасының PhD докторанты
 <https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meiirbols9293@gmail.com

*Автор-корреспондент

³Нұр Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті
(73-үй, Әл-Фараби даңғ., 050060 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Ислам ілімдері факультетінің аға оқытушысы, PhD доктор
 <https://orcid.org/0000-0003-2656-6670>. E-mail: rinatmk81@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Абылов Т.Т., Муталиев М.Қ., Қазмұханов Р.М., 2025

Аңдатпа. *Kipicne.* Алтын Орда мемлекеті құрылған алғашқы кезеңінен бастап өзге мемлекеттермен белсенді саяси байланыстар орнатты. Солардың ішінде Илханилермен қарым-қатынас ерекше шиеленісті сипатқа ие болды. Бұл қақтығыстың негізінде шынғыс ханның өсиетімен Жошы ұрпақтарына берілген Оңтүстік Кавказ жеріне қатысты келіспеушіліктер жатты. Илханилердің мұсылман елдеріне жасаған жорықтары және олардың христиан әлемімен одақтасуы мұсылман мемлекеттерімен, атап айтқанда, Мәмлүк сұлтандығымен Алтын Орданың жақындасуына себеп болды. *Зерттеудің мақсаты және міндеттері.* Бұл зерттеудің басты мақсаты XIII–XIV ғасырлардағы Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттері арасындағы қарым-қатынастардың діндегі ортақ мүдделерге негізделгенін көрсету. Зерттеу барысында келесі міндеттер қойылады: Алтын Орда мен Илханилер арасындағы қақтығыстың себептерін талдау; Берке хан мен Байбарыс сұлтан арасындағы дипломатиялық байланыстарды анықтау; Ислам дінінің осы екі мемлекеттің сыртқы саясатындағы рөлін көрсету; Хулагу әулетінің христиан әлемімен байланысына қарсы әрекеттерді сипаттау. *Материалдар мен әдістер.* Зерттеу негізіне ортағасырлық жазба деректер, тарихи шежірелер мен заманауи ғылыми еңбектер алынды. Салыстырмалы талдау әдісі мен тарихи-анализ тәсілдер арқылы Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттері арасындағы саяси-діни байланыстар сараланды. *Нәтижелер.* Зерттеу нәтижесінде Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттері арасындағы одақтастықтың қалыптасуына діни фактордың шешуші

әсер еткені анықталды. Мәмлүк сұлтаны Байбарыстың мұсылман әлемін қорғау мақсатында Берке ханмен одақ құруы, ал Хулагу әулетінің христиандармен жақындасуы – осы кезеңдегі ислам әлемінің ішкі саяси құрылымына тікелей әсер етті. *Қорытындылар.* Орта ғасырдағы халықаралық қатынастарда дін тек ішкі идеология емес, сонымен қатар сыртқы саясаттың маңызды құралы болған. Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттері арасындағы діни негіздегі ынтымақтастық Илханилерге қарсы тұрудың маңызды стратегиялық жолы ретінде қолданылды. Бұл жағдай ислам әлеміндегі мемлекеттердің бірлігі мен өзара қолдау принциптерінің тарихи тамырларын көрсетеді.

Түйін сөздер: Алтын Орда, мәмлүктер, илханилер, саясат, дипломатия, дін, араб дереккөздері
Дәйексөз үшін: Абылов Т.Т., Муталиев М.Қ., Қазмұханов Р.М. Алтын орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы қарым-қатынастардағы діннің рөлі // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Т. 12. № 3. 696–708 бб. (Қазақш.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_3_696-708

РОЛЬ РЕЛИГИИ В ОТНОШЕНИЯХ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ И МАМЛЮКСКОГО ГОСУДАРСТВА

Абылов Тунғыш Талғатович¹, Муталиев Мейірбол Кадирович^{2}, Казмұханов Ринат Мухитович³*

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
 (д. 13, просп. Достык, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
 Старший преподаватель факультета истории и права, доктор PhD
 ID <https://orcid.org/0000-0002-7152-1802>. E-mail: abylovtt@gmail.com

²Университет Анкара
 (Nasettetepe, 06100, перекресток Сыххие, 06430 Алтындаг/Анкара, Турция)
 Докторант кафедры общей истории тюркских народов
 ID <https://orcid.org/0000-0002-5022-5799>. E-mail: meiirbols9293@gmail.com

*Автор-корреспондент

³Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак
 (д. 73, просп. Аль-Фараби 050060 Алматы, Республика Казахстан)
 Старший преподаватель факультета исламских наук, доктор PhD
 ID <https://orcid.org/0000-0003-2656-6670>. E-mail: rinatmk81@gmail.com

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Абылов Т.Т., Муталиев М.К., Казмұханов Р.М., 2025

Аннотация. *Введение.* С самого начала своего существования Золотая Орда активно устанавливала политические отношения с другими государствами. Среди них особенно напряжённым было взаимодействие с государством Ильханов. В основе этого конфликта лежали разногласия по поводу территории Южного Кавказа, переданной потомкам Жошы согласно завещанию Чингисхана. Походы Ильханов на мусульманские государства и их союз с христианским миром способствовали сближению Золотой Орды с мусульманскими державами, в частности, с Мамлюкским султанатом. *Цель и задачи исследования.* Главная цель данного исследования — показать, что отношения между Золотой Ордой и государством мамлюков в XIII–XIV веках основывались на общих религиозных интересах. В рамках исследования ставятся следующие задачи: Проанализировать причины конфликта между Золотой Ордой и Ильханами; Выявить дипломатические связи между ханом Берке и султаном Бейбарсом; Показать роль ислама во внешней политике обоих государств; Охарактеризовать действия, направленные против сближения династии Хулагу с христианским миром. *Материалы и методы.* В основу исследования легли средневековые письменные источники,

исторические летописи и современные научные труды. Сравнительный анализ и методы исторического исследования использовались для изучения политико-религиозных отношений между Золотой Ордой и Мамлюкским султанатом. *Результаты.* В результате исследования было установлено, что религиозный фактор сыграл решающую роль в формировании союза между Золотой Ордой и Мамлюкским султанатом. Союз султана Бейбарса с ханом Берке, заключённый с целью защиты мусульманского мира, а также сближение династии Хулагу с христианами оказали прямое влияние на внутреннюю политическую структуру исламского мира того периода. *Выводы.* В международных отношениях средневековья религия выступала не только как внутренняя идеология, но и как важный инструмент внешней политики. Союз между Золотой Ордой и Мамлюкским султанатом, основанный на религиозной общности, стал стратегическим способом противостояния Ильханам. Этот случай отражает исторические корни единства и взаимной поддержки между государствами исламского мира

Ключевые слова: Золотая Орда, мамлюки, ильханиды, политика, дипломатия, религия, арабские источники

Для цитирования: Абылов Т.Т., Муталиев М.К., Казмуханов Р.М. Роль религии в отношениях Золотой орды и Мамлюкского государства // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Т. 12. № 3. С. 696–708. (На Каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_3_696-708

Кіріспе

XIII ғасыр Ислам әлемі үшін аса күрделі әрі сындарлы кезең болды. Бұл уақытта мұсылман елдері Батыстан крест жорықтарының қысымынан толық айығып үлгермей жатып, Шығыстан жаңа қауіп, моңғол шапқыншылығына ұшырады. Бұл қауіп өзінің ауқымы мен қатыгездігі жағынан бұрын-соңды болмаған зұлмат әкелді. Белгілі мұсылман тарихшысы Ибн әл-Асир моңғолдардың шабуылын Ислам әлемінің ең үлкен қасіреті деп бағалап: «Мен мұндай апатты айтқым келмейді... бірақ шындықты айту — міндет» деп жазды (Ibn al-Athīr, 2003: 339). Моңғолдардың Таяу Шығысқа жасаған жорықтары Ұлы хан Мөңке тұсында шарықтау шегіне жетті. Ол өзінің інісі Хулагу ханды аса қуатты армиямен Иран мен Иракты жаулап алуға аттандырды. 1258 жылы Бағдатты басып алған Хулагу әскері Аббаси халифатын жойып, халифа әл-Мустағсимді өлім жазасына кесті. Бұл оқиға ислам тарихында ерекше орны бар рухани орталықтың күйреуіне әкеліп, күллі мұсылман әлеміне қатты соққы болды.

Бағдатты алғаннан кейін Хулагу әскерлері Сирия мен Мысырға бет алды. Мұсылман әлемінің батысындағы ең ірі әрі қуатты мемлекет — Мәмлүк сұлтанаты моңғолдардың келесі нысанына айналды. Алайда 1260 жылы 3 қыркүйекте (25 рамазан 658 хижра жылы) Палестина жеріндегі Айн Жалут шайқасында мәмлүктер тарихи бетбұрыс жасаған жеңіске қол жеткізді. Кетбұға ноян басқарған моңғол әскері Сұлтан Құтұз бен әмір Байбарыс басшылығындағы мәмлүк әскерінен күйрей жеңілді (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūrī al-Dāwādār, 1998: 51). Бұл жеңіс тек әскери жетістік емес, сонымен бірге моңғолдардың «жеңілмейтін» деген мифін жоққа шығарған шешуші оқиға болды. Мәмлүк сұлтандығы бұл жеңістен кейін Ислам әлеміндегі беделін арттырып, «мұсылмандардың қорғаушысы» ретіндегі тарихи рөлін иеленді. Алайда жеңіске қарамастан, Хулагу мен оның мұрагерлері Сирия аумағына үнемі шабуыл жасап отырды. Әсіресе Илханилердің христиан әлемімен жақындасуы, крест жорықтарының жаңғыру қаупін арттырды. Бұл жағдай Мысырдағы мәмлүк билеушілерін тұрақты әрі сенімді одақтас іздеуге итермеледі. Осы кезеңде Алтын Орда мен Илханилер арасындағы қатынас шиеленісіп тұрды. Шыңғыс ханның өсиетіне сәйкес, Жошы ұлысына тиесілі деп саналатын Оңтүстік Кавказ бен Азербайжан аймағын Илханилердің басып алуы Берке хан мен оның мұрагерлерінің наразылығын туғызды. Бұл келіспеушіліктер Алтын Орда мен Хулагу мемлекетінің арасындағы тікелей жаулық қатынастарға ұласты. Дәл осы жағдайда мәмлүк сұлтаны аз-Заһир Байбарыс (1260–1277) мен Алтын Орда ханы Берке арасында дипломатиялық байланыс орнай бастады.

Берке ханның исламды қабылдауы мен дінді сыртқы саясаттың басты құралы ретінде пайдалануы мәмлүктермен одақтасуға қолайлы алғышарттар қалыптастырды. Бұл екі мұсылман мемлекетінің Хулагу мемлекетіне қарсы ортақ майдан құруы – Орта ғасырлардағы

ислам әлемінде діни ынтымақтастық пен геосаяси мүдделердің тоғысуының айқын мысалына айналды.

Осы зерттеудің негізгі мақсаты – XIII–XIV ғасырлардағы Алтын Орда мен Мәмлүк сұлтандығы арасындағы қарым-қатынастарды жан-жақты талдау, олардың діни, саяси және әскери ынтымақтастығының негіздерін ашу. Сондай-ақ ислам діні бұл кезеңде тек рухани құндылық емес, сонымен бірге халықаралық саясатта стратегиялық фактор болғанын көрсету көзделеді.

Материалдар мен әдістер

Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекетінің сыртқы саясатының ерекшеліктерін салыстыру үшін салыстырмалы-тарихи әдіске, зерттелетін мәселенің құрылымын қалыптастыруға мүмкіндік беретін когнитивті әдіске сүйендік. Зерттеу тақырыбы бойынша мәліметтер түрлі дереккөздерде болғандықтан, оларды талдап, қолда бар басқа деректермен салыстыру үшін герменевтикалық әдіс қолданылды. Бұл – Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекетінің сыртқы саясатындағы діннің рөлін көрсетуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ мақалада салыстырмалы және жүйелік талдау, синтез, аналогия және тарихи салыстырмалы зерттеулер әдістері қолданылды.

Талқылау

Бұл мақалада XIII ғасырдағы моңғол шапқыншылығы мен оның ислам әлеміне тигізген әсері және осы кезеңдегі Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттерінің әскери-саяси одағы қарастырылды. Мақалада көрсетілгендей, моңғолдардың Шығыс мұсылман мемлекеттеріне жасаған жорықтары ислам әлемінің ірі сынақтарының бірі болды. Алайда, Мәмлүк мемлекетінің Айн Жалут шайқасындағы жеңісі мен олардың ұйымдастырушылық және әскери қабілеті арқасында моңғолдардың Таяу Шығысқа толыққанды енуі тоқтатылды. Сонымен қатар, Алтын Орда билеушісі Беркенің исламды қабылдауы мен оның Мәмлүк сұлтаны Байбарысқа әскери-саяси одақ құруға шақыруы екі мемлекеттің бірлесіп моңғолдарға қарсы тұруын қамтамасыз етті.

Бұл одақтың ерекшелігі – діни фактордың сыртқы саясаттағы маңызды рөл атқаруы болды. Мәмлүк пен Алтын Орда арасындағы хат алмасулар мен келіссөздер мұсылмандық идеология негізінде жүріп, жиһад ұғымы мен діннің қорғаушысы ретінде өзара қолдау идеясы басым болды. Осы тұрғыда, исламның саяси-идеологиялық күш ретінде қолданылуы екі мемлекеттің моңғолдарға қарсы біріккен күресін нығайтты.

Нәтижесінде, Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеттері арасындағы ынтымақтастық Таяу Шығыстағы моңғолдардың ықпалын шектеуге ықпал етіп, ислам әлемінің тұрақтылығы мен бірлігіне үлес қосты. Бұл одақ моңғол дәуіріндегі мұсылман мемлекеттерінің сыртқы саясатындағы дін мен саяси мүдденің өзара үйлесімінің айқын мысалы ретінде қарастырылуы тиіс.

Мақалада тақырып аясында қарастырылып отырған мәселелерге қатысты негізгі әдебиеттер тізімінде көрсетілген, зерттеушілердің еңбектерінде ғылыми тұрғыда сараланып, тиісті түрде пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелері

1257 жылы Алтын Орда тағына моңғол ақсүйектері мен мұсылман (саудагерлер) қауымының қолдауымен Жошының ұлы Берке отырған болатын

(Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūrī al-Dāwādār, 1998: 14). Бұл кезеңде Алтын Орда билеушісіне мемлекеттің шекарасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету және геосаясаттағы мақсаттарына қол жеткізу үшін сыртқы саясатын жандандыру аса маңызды міндеттердің бірі болды.

Хулагудың Шам аймағына жасаған шабуылдарына қарсы тұра алу үшін сұлтан Байбарыс алғаш болып, Алтын Орда ханына әскери-саяси одақ құру туралы ұсыныс жасайды. Сұлтан Байбарыс Берке ханға алғашқы хатын алан текті сенімді бір саудагер арқылы жібереді.

Сондықтан, аталмыш хат жіберілген жылды, яғни һижраның 569 жылын (1260/1261 ж.) Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы қарым-қатынастың басталған уақыты деуге болады (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūrī al-Dāwadār, 1998: 70).

Берке хан бұл кезеңде империядағы Құбылай мен Арық Бұға арасындағы қақтығыс салдарынан туындаған саяси жағдайды өз мүддесі үшін шебер пайдаланып, өзінің сыртқы саясатын дербес жүргізуге мүмкіндік алды. Сондай-ақ Берке исламды қабылдап, ислам мәдениетімен танысқан алғашқы моңғол билеушісі болды. Беркенің исламды қабылдауы Алтын Орданың сыртқы саясатындағы маңызды оқиғалардың бірі болды дей аламыз. Өйткені осыдан кейін елдің сыртқы саясаты мұсылман елдерімен одақтас болуға бағытталды.

Ал Беркенің исламды қабылдауын сол заманның мұсылман авторлары «хақ діннің жеңісі» деп бағалады. Ибн Кәсир Мәмлүк мемлекетінің мүддесі тұрғысынан Беркемен одақтастықтың тарихи маңыздылығын былайша түсіндіреді: *“Оның [Беркенің – Т.А.] жасаған үлкен істерінің бірі Хулағуды жеңіп, әскерін талқандауы болды. Ол әл-Мәлик әз-Заһирмен [Байбарыспен – Т.А.] дос болып, оны құрметпен, елшілерін қарсы алып, оларға үлкен сыйлықтар беруді жалғастырды”* (Ibn Kathīr, 1988: 249).

Ибн Абдуззаһир берген мәліметке қарағанда, Байбарыстың Беркеге жазған хатында Хулағуға қарсы соғысудың қасиетті парыз екенін, егер шынайы мұсылман болса, өз әулетінен болса да кәпірлерге қарсы тұрып, соғысу керектігін айтқан. Бұған Мұхаммед пайғамбардың исламға дұшпандық еткен өз туыстарына қарсы шығып, Құрайыш тайпасымен соғысқанын мысал ретінде келтірген. Байбарыс хатын мынадай сөздермен аяқтайды: *“Ислам тек сөзден тұрмайды және жиһад оның тіректерінің бірі.”* (Muḥyī al-Dīn ibn Abd az-Zāhir, 1976: 89). Осылайша Ибн Абдуззаһир екі мемлекеттің қарым-қатынасында діни факторды бірінші орынға қояды. Бұл хат Мәмлүк мемлекеті мен Алтын Орда арасындағы дипломатиялық келісімдер кезінде Беркені Хулағуге қарсы соғысқа итермелейтін идеологиялық құрал ретінде пайдаланылды. Мұндай мәндегі хаттар кейінгі кезеңдерде де жолданды.

Ибн Абдуззаһирдің сұлтан Байбарыстың хатшысы болғанын ескерсек, оның бұл мәселеде нақты әрі шынайы мәлімет беру ықтималдығы жоғары екендігін айта кеткеніміз жөн. Өйткені Ибн Абдуззаһир өз дәуірінің маңызды тарихи оқиғаларын жазған еңбегінде мемлекеттік деңгейдегі маңызды құжаттарды пайдаланған, өзі де көптеген саяси оқиғалар мен маңызды келісімдерге куә болған.

Ибн Абдуззаһирдің айтуынша, сұлтан Байбарыс өзінің ресми елшілерін Алтын Ордаға екінші рет һижри 661 жылы мұхаррам айында (15 қараша – 14 желтоқсан 1262 жыл) жіберген. Сұлтан елшілерге «кәпірлерге» қарсы күресте Беркеге жан-жақты көмек көрсетуге уәде бергенін және онымен бірге әрекет етуге дайын екенін айтуды бұйырған. Сонымен қатар сұлтан өз хатында Беркеге жиһадтың қажеттілігін тағы да еске салып, әскерінің күшін түсіндіріп, мұсылман және христиан билеушілерінен өзіне кімдердің бағынғанын, кімдермен жау, кімдермен достық қарым-қатынаста екенін, кімдерге сыйлықтар жіберіп, кімдермен бітімге келгенін егжей-тегжейлі айтқан. Сондай-ақ, елшілерге өзінің қуатты мемлекеттің билеушісі екенін мақтанышпен айтуларын тапсырған (Muḥyī al-Dīn ibn ‘Abd az-Zāhir, 1976: 139–140).

Екі мемлекет арасындағы қарым-қатынастың орнауына әсер еткен басқа маңызды себептердің бірі де Байбарыстың Қыпшақ даласында дүниеге келуі болса керек. Моңғолдардың Қыпшақ даласына жасаған жорықтары кезінде қолға түскендердің Шам мен Мысырға құл ретінде сатылғаны белгілі. Кейіннен Мысырда билікке қол жеткізген мәмлүктердің бірі болған Байбарыс пен одан кейін сұлтан болған Қалауын да Қыпшақ даласынан шыққан еді. Ал әл-Омаридің айтуынша, сол кезеңде Мысыр әскерінің басым бөлігін осы қыпшақ мәмлүктері құраған (Ibn Faḍl Allāh al-‘Umarī, 1971: 146).

Мәмлүк мемлекетімен әскери-саяси одақ құру Алтын Орда үшін де өте тиімді болатын. Өйткені Алтын Орданың ақырында Хулағу мемлекетімен Оңтүстік Кавказ жерлері үшін соғысатыны анық еді. Алтын Орданың Мәмлүк мемлекетімен қарым-қатынасына зерттеу жүргізген Салих Зәкіровтың айтуынша, Берке өзімен соғысқан Хулағуды мұсылмандар алдында кәпір, ал моңғолдар алдында Шыңғыс жасын бұзды деп айыптаған еді (Zakirov, 1966:

15–16). Беркеден кейін де билік құрған Жошы ұрпақтары Оңтүстік Кавказдан аймағынан бас тартпай, мәмлүктермен одақтастықты жалғастырған.

Хулагумен соғыспақшы болған Берке, моңғолдардың Таяу Шығыс жорығына дайындық жасап жатқан Хулагу әскеріндегі өзіне бағынышты сарбаздардың Алтын Ордаға қайтып оралуын, егер мұны істей алмаса Мысырға өтуін бұйырады. Нәтижеде екі жүз атты сарбаз отбасымен Хулагудың әскерін тастап, Шамға қарай бет алады. Сұлтан Байбарыстың адамдары оларды Дамаскіде қарсы алып, Мысырға жеткізеді. Сұлтан сарбаздарды қонақ еткен соң, өз әскеріне олардың арасынан (көбінесе қыпшақтар болса керек) адам алады. Ислам дінін қабылдағаннан кейін бұл жауынгерлер мәмлүктердің барлық артықшылықтарына ие болып, қызметтерін атқарып, өз орындарына ие болды (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 544–545). Мақризидің айтуынша, мәмлүктерге Алтын Ордалық жауынгерлер осыдан кейін де келген. Мысалы олардың 1300 сарбаздан тұратын ең үлкен тобы сұлтан әскеріне 1263 жылы қазан айында келіп қосылған (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 560).

Ибн Кәсир хижри 660 (1261/1262) жылы Берке хан мен Хулагу арасында соғыс басталғаннан кейін Берке хан Хулагуға қарсы бірлесіп әрекет ету үшін мәмлүк сұлтаны Байбарыспен хат алыса бастағанын айтады (Ibn Kathīr, 1988: 249). Соның нәтижесінде Берке мен Байбарыстың арасында тұрақты қарым-қатынас орнап, елшілер келіп-кетіп, хат алмасқан. Хаттарында Берке Байбарысқа өзінің ислам дініне адал әрі Алла жолында соғысуға дайын екендігін жеткізеді (Ibn Kathīr, 1988: 238).

Хижри 661 жылдың 1 ражабында (1263 жылы 11 мамырда) Беркенің елшілері әмір Жәлалуддин ибн Қаді мен шейх Нұруддин Алиді сарбаздарымен бірге Мысырға аттандырады. Берке елшілерді жоғары лауазымды тұлғалардан таңдап, оларға сұлтанға жазылған хатын табыстайды. Берке хатында сұлтанның амандығын сұрағаннан кейін өз ризашылығын білдіріп, хақ діннің жақтаушысы ретінде мұсылмандардың кек алуы үшін Хулагумен алғашқы соғысы туралы әңгімелейді. Ол Хулагуға екі жақтан қысым көрсету үшін мәмлүк сұлтанынан бір уақытта жорыққа шығуын сұрайды. Рукнәддин Байбарыс берген мәліметке қарағанда, Беркенің әмір Жәлалуддин ибн Қаді мен шейх Нұруддин Али бастаған елшілері Мысырға хижри 661 (1262/63) жылы келген. Автордың айтуынша, Алтын Орда ханы жазған хатында өзінің исламға бет бұрғанын былайша түсіндіреді: *“Сұлтан менің Алланың сөзін ұлықтау үшін және Исламды берік ұстанғаным үшін қандасым Хулагумен соғысып жатқанымды білсін. Өйткені ол (Хулагу) қарсы шығушы, ал қарсы шығушылар Аллаға және Оның Елшісіне иман келтірмейді”* (Rukn al-Dīn Baibars al-Mansūri al-Dāwādār, 1998: 82).

Осылайша екі мемлекет арасында әскери-саяси одақ құрылып, тұрақты қарым-қатынас орнады. Бұл қарым-қатынастардың бір ерекшелігі екі мемлекет билеушілерінің бір-біріне бағалы сыйлықтар жіберуі болды. Әрине, Мәмлүк мемлекеті сый-сияпатының алуан түрлілігі жағынан Алтын Ордадан асып түсті. Ең бастысы, Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастар Берке мен Хулагу арасындағы әскери қақтығыстар күшейіп, Алтын Орда әскері жеңіске жеткен кезеңге тұспа-тұс келді. Ал Беркенің жеңістері Мәмлүк мемлекетінің Алтын Ордамен одан әрі тығыз қарым-қатынас орнатуына себепші болды. Сұлтан Байбарыстың бұйрығымен Мекке, Мәдина, Құдыс мешіттерінде Беркенің құрметіне рәсімдер өткізілді, жұма хұтпаларында Беркенің аты аталып, дұғалар оқылды (Muḥyī al-Dīn ibn ‘Abd az-Zāhir, 1976: 174)., (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 559).

Елшілер Мысырда болған уақытында сұлтан ұйымдастырған түрлі ойын-сауықтарға қатысып, әр кездесуден кейін мәмлүк сұлтанынан бағалы сыйлықтар алып отырды. Олар қайтып келе жатқанда, елшілер жолға дайындалып, сұлтан олармен бірге әмір Фарисуддин Акуш әл-Масуди мен Шариф Имадуддин әл-Һашимимен бастаған елшілік делегациясын қосып жіберді. Елшілерді шығарып салу алдында халифа уағыз тындауға шақырып, рәсімнен кейін оларға бағалы киімдер кигізді. Сондай-ақ халифа сұлтанның елшілеріне Берке ханға Байбарыстың тақуалығын, жеңістерін, қалың әскерін, даналығын, әділдігін айтуды тапсырды. Алтын Орда ханына жіберілген елшілер мен бағалы сыйлықтарды тиеу үшін арнайы кеме дайындалып, оған теңіз қарақшыларының шабуылынан қорғайтын әскер қосып берілді. Бұл жолы Байбарыс Беркеге халифа Осман тұсында жазылған Құран кітабын жібереді. Бұл

қасиетті кітап алтынмен кестеленген қызыл атласпен қапталып, жібекпен қапталған қара былғары құтыға салынады. Елшілерге Алтын Орда ханы Беркеге жеткізу үшін сұлтан Байбарыстың хатшысы Ибн Абдуззаһирдің қолымен жазылған хат та беріледі. Хатта Құрандағы жиһад туралы аяттар, Мәмлүк мемлекетінің қуаттылығы, Пайғамбар жолымен жүрудің қажеттілігі, мұсылмандардың қажылық орындары, Мысыр әскерлерінің күші және басқа да жайттар баяндалады (Muḥyī al-Dīn ibn ‘Abd az-Zāhir, 1976: 170–174). Елшілік сапары кезінде қажет болатын бір жылдық азық-түлік пен керек-жарақтар дайындалады. Елшілер Мысырдан 661 жылы 17 рамазанда (1263 жылы 27 шілдеде) жөнелтіледі, ал һижри 662 жылдың рамазан айында (27 маусым – 26 шілде 1264 жыл) Сұлтан Байбарыс елшілерді Византия императоры Михаил Палеолог тұтқынға алғаны туралы хабар алады (Muḥyī al-Dīn ibn ‘Abd az-Zāhir, 1976: 174). Алайда көп ұзамай Ноғай бастаған Алтын Орда сарбаздарының араласуымен тұтқыннан босатылған елшілер аман-есен Қырымға жетіп, ол жерден Еділдің төменгі ағысындағы Беркенің сарайына барады (Muḥyī al-Dīn ibn ‘Abd az-Zāhir, 1976: 214–215).

Берке һижри 664 (1266) жылы Илханилермен қақтығыс қызып тұрған кезде қайтыс болды. Беркеден кейін Алтын Орда тағына оның немере бауыры Мөңке Темір отырды. һижри 666 (1267/1268) жылы сұлтан Байбарыс Меңгу Темірге Беркенің қайтыс болуына байланысты көңіл айтып, таққа отыруымен құттықтады. Сондай-ақ Хулауге қарсы бірігіп соғысуға шақыруды ұмытпайды (Badr al-Dīn al-‘Aynī, 2010: 18). Мөңке Темір таққа отырғаннан кейін Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастар жалғасын тапты. Осы кезеңдегі саяси-дипломатиялық қарым-қатынастардың белсенді түрде жалғасуы екі мемлекеттің де қалыптасқан саяси жағдайға байланысты қуатты одақтасынан айрылғысы келмеуімен байланысты болса керек. Айнидің айтуынша, Мөңке Темір ханның елшілері Мәмлүк сұлтанына һижри 667 (1268/69) жылы келген (Badr al-Dīn al-‘Aynī, 2010: 39). Мөңке Темір хан екінші рет жіберген елшілер туралы көптеген авторлар әр түрлі мәліметтер келтірген. Бұл мәселеге қатысты Муфаддал қалдырған деректерге қарағанда, елшілер һижри 670 (1271/1272) жылы сұлтан Дамаскіде болған кезде келген (Al-Mufaḍḍal ibn Abi al-Faḍā’il, 2017: 190). Зәһәби Мөңке Темірдің елші жіберудегі мақсатын былай деп түсіндіреді: «Тоғанның ұлы Мөңке Темір Абақаны жеңу үшін сұлтанның көмек сұрады» (Shams al-Dīn al-Dhahabī, 1999: 65). Муфаддалдың айтуынша, Мөңке Темір ханның елшілері әкелген хатта Илханилер басып алған барлық мұсылман жерлері көрсетіліп, оларды қайтарып алу үшін сұлтанның Илханилерге қарсы соғысуға көмектесуі сұралған (Al-Mufaḍḍal ibn Abi al-Faḍā’il, 2017: 190). Осылайша, Мөңке Темір хан Беркенің сыртқы саясатын жалғастырып, Беркенің уәдесін орындайтынын мәлімдеп, сұлтанға бұл жерлер әлі де мұсылмандардың қолында емес екенін, шешуші әрекет жасау қажет екенін айтады. Сұлтан Байбарыс 671 / 1272–1273 жылы елшілері арқылы Алтын Орда ханы Мөңке Темірге өз жауабын жолдаған. Сонымен қатар, сұлтан Байбарыс Мөңке Темірге арнайы дайындаған сыйлықтарын жібереді (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 82). Мысыр тарихшыларының деректерінде сұлтан Байбарыстан кейінгі кезеңде Мөңке Темірдің жіберген елшілері туралы айтылмаған, бірақ Макризи қалдырған дерекке қарағанда, һижри 674 (1275/1276) жылы Мәмлүк сұлтаны әмір Иззуддин Айбек әл-Фахридің жетекшілігінде өз елшілерін Алтын Ордаға жіберген. Бұл жолы да сұлтан әдеттегідей елшілері арқылы Алтын Орда ханына түрлі сыйлықтар жібереді (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 94). 1277 жылы Байбарыс сұлтан қайтыс болып, орнына ұлы Береке хан (1277–1279) отырды. Бұдан кейін жіберілген елшілер туралы мәліметтерде сұлтанның өз елшілері Шәмсуддин Сұңқар әл-Ғутми мен Сәйфуддин Балабанды һижри жылы 679 (1280) жылы раби әл-әууәл айында теңіз арқылы жібергені ғана айтылады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 129). Елшілер һижри 680 жылы (17 қыркүйек – 15 қазан 1281 жылы) жумади әл-ахир айында Алтын Ордаға келгенде Мөңке Темір қайтыс болады. Сондықтан сұлтан жіберген сыйлықтар таққа енді ғана отырған Туда Мөңкеге беріледі. Туда Мөңке хан сұлтанның жіберген сыйлықтар мен хатын әкелген елшілерді жақсы қарсы алады (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār, 1998: 228). 681 жылдың рамазан айында әмір Шәмсуддин Сұңқар әл-Ғутми бастаған елшілік делегациясы Мысырға оралады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 162).

Туда Мөңке билікке келгеннен кейін көп ұзамай Мысырға елшілерін жібереді. Елшілер ханның моңғол тілінде жазылған хатын сұлтанға жеткізеді. Хатта Туда Мөңке һижри 682 жылы (1283/1284) таққа отырғанын және исламды қабылдағанын хабарлайды. Хатында хан Мысыр сұлтанынан өзіне мұсылмандық есім беруді және дін дұшпандарына қарсы жорықта қолдану үшін халифа мен сұлтанның туын беруін сұрайды (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 174–175). Сондай-ақ Туда Мөңке сұлтанның елшілерінің қажылыққа баруына көмектесуін сұрайды, мәмлүк сұлтаны да бұл өтінішті орындады. Сұлтанның жомарттығының арқасында елшілер Меккеге барып, қажылық парызын өтейді. Олар қажылықтан оралған соң, мәмлүк сұлтаны Туда Мөңке ханға хат жазып, үлкен құрметпен Алтын Ордаға елшілерді аттандырады (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār, 1998: 234), (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 175). Рукнуддин Байбарыстың айтуынша, мәмлүк сұлтаны Қалауын дәл сол жылы Алтын Ордаға Сәйфуддин Балабан әл-Халәби әл-Кәбир мен Музаффаруддин Мұса ибн Нәмриш бастаған елшілік делегациясын жіберген (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār, 1998: 239).

686 (1287–1288) жылы Мамлюк сұлтаны Қалауын Қырымда мешіт салуға 2 мың динар ақша мен бағалы сыйлықтар жібереді. Тіпті, осы мешітті салу үшін арнайы шеберлерді де жіберген (Тақи al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 200). Дәл осы жылы Алтын Орда тағына Туда Мөңке ханның немере інісі Төле Боға отырды. Төле Боғаның тұсында (1287/1288) Алтын Орда мен Мысыр арасында елшілік қарым-қатынастар болмаған сияқты. Өйткені екі тараптың бір-біріне елші жібергені туралы қолда бар дереккөздерде ешқандай мәлімет жоқ.

Төле Боғаның орнына Ноғайдың көмегімен таққа отырған Тоқта ханның (1290–1312) алғашқы 14 жылында (1290–1304) да Мысыр мен Алтын Орда арасында өзара елшілер жіберу де, хат алмасу да болмаған сияқты. Өйткені бұл кезеңдегі қарым-қатынастар туралы тарихи деректерде ешқандай мәлімет кездеспейді. Мәмлүк мемлекетімен ұзақ уақыт бойы (17 жыл, 1287–1304 жылдар аралығы) дипломатиялық қатынастың болмау себебін Ноғай өлгенше (1299/1300 ж.) созылған Алтын Ордадағы таққа таластары мен ішкі қақтығыстарының кері әсері деп есептеуге болады. Алайда екі мемлекет арасында саяси қарым-қатынастың жоқтығына қарамастан, Мәмлүк сұлтандары Алтын Ордадағы саяси оқиғалардан үнемі хабардар болып отырған. Мысыр тарихшылары Алтын Орданың ішкі тұрақсыздыққа қатысты оқиғалар туралы құнды деректер келтірген. Рукнуддин Байбарыс әсіресе Алтын Орда ханы мен Ноғай арасындағы күрес туралы егжей-тегжейлі мәліметтерді жазып қалдырған (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār, 1998: 285–286). Тарихи деректерде келтірілген мәліметтерді салыстыра отырып қарасақ, Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың біршама уақытқа үзілуі екі мемлекет арасындағы орын алған қандай да бір мәселелерден емес, Алтын Ордадағы тақ таласынан туындаған деп айтуға болады. Сондықтан Алтын Ордадағы ішкі қақтығыстар аяқталғаннан кейін Мысырмен дипломатиялық қатынастар қайта жанданған.

Сондай-ақ осы кезеңдегі Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың идеологиялық ерекшеліктеріне де біршама назар аудару қажет. Екі мемлекет одақ құруға бірдей күш салды. Осы кезеңге дейін екі мемлекет арасындағы хаттарында ислам бірлігі идеясын алға тартылды, бір-бірін кәпірлерге, яғни Илханилерге қарсы жиһад жасауға шақырды. Бұл түсінікті, өйткені одақтас мемлекеттердің билеушілері ислам дінін ұстанушы еді, ал олардың жаулары Илханилер мұсылман емес еді. XIII ғасырдың аяғы мен XIV ғасырдың басында бұл жағдай өзгерді. 1295 жылы Хулагу әулетінен Илханилер тағына отырған Ғазан мұсылман болды. Осылайша, жиһад жасауға шақыру өзінің маңыздылығын жоғалтып, одақтастардың Илханилерге қарсы қолданатын негізгі идеологиялық құралы болудан қалды.

Алтын Ордадағы тақ таласында жеңіске жеткен Тоқта хан билікті өз қолына алғаннан кейін мемлекеттің сыртқы істерімен айналыса бастайды. 1303 жылы Тоқта хан Илханилер билеушісі Ғазан ханнан Азербайжан мен Арран аймағынан толығымен өзіне беруін талап етіп, елшілерін жібереді. Ғазан хан бұған келіспейді. Осыған байланысты Тоқта хан өзінің ескі одақтасы Мәмлүк сұлтанына жүгінуді ұйғарады. Муфаддал қалдырған деректерге қарағанда,

Тоқта ханның елшілері бағалы сыйлықтар мен құлдарды алып, хижри 704 (1304/1305) жылы теңіз арқылы Александрияға жеткен. Тоқта хан сұлтанға жазған хатында Илханилер билеушісі Олжайтудан Хорасаннан Тебризге дейінгі жерлерді беруін талап еткенін, әйтпесе оларға қарсы соғысуға аттанатынын айтқанын баяндайды. Тоқта хан хатында: «Сіз бен біз оны (Олжайтуды – Т.А.) сол жерден қуу үшін бірігейік. Аттарыңыз жеткен жерлерді сіздер алыңыздар, біз алған жерлер біздікі болсын», – дейді (Al-Mufaddal ibn Abi al-Faḍā'il, 2017: 443). Алайда Мәмлүк сұлтаны әл-Малик ән-Насыр Мұхаммед ибн Қалауын Тоқта ханға арнайы сыйлықтар жіберіп, Алтын Орда ханының Илханилерге қарсы бірігіп шабуыл жасау туралы ұсынысынан бас тартады. Мұның себебін ол «бұрынғы жауларымен бітімге келгендіктерімен» деп түсіндіреді (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 379).

Мәмлүк сұлтаны Алтын Ордамен бірігіп, Илханилерге қарсы соғысудан бас тартса да, белгілі бір уақыттан кейін, яғни хижри 708 (1308/1309) жылы ол өз шешімін өзгертуге мәжбүр болады. Өйткені Мәмлүк барлаушылары Дамаск аймағында Илханилер өз әскерін шоғырландырып жатқанын байқайды. Сондықтан сұлтан олар қарсы тұру үшін соғысқа дайындық жасай бастайды. Алайда бұл кезде Илханилер Алтын Орда әскерімен соғысып, жеңіліске ұшырағандықтан Шам аймағына жорығын тоқтатуға мәжбүр болады (Zakirov, 1966: 70). Осылайша, Мәмлүк мемлекеті екі моңғол мемлекеті арасындағы соғыстың арқасында шабуылдан құтылады. Алтын Орда мен Илханилер арасындағы бұл соғыс хижри 708 жылы раби әл-ахир айында (1308 жылдың 18 қыркүйек – 16 қазан арасы) болған (Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār, 1998: 402).

Мәмлүк сұлтаны хижри 714 (1313/1314) жылы Тоқта хан қайтыс болып, оның орнына Өзбек хан отырғаны жайлы хабарды алады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 496–497). Сол кезеңдегі мәмлүк тарихшылары Алтын Орданың жаңа ханы Өзбекке көп тоқталып, оның мұсылман билеушісі ретіндегі жеке қасиеттері мен істерін мақтанышпен жазып қалдырған. Өзбек хан алдымен ішкі саясатта бүлік тудырған адамдарды жазалап, мемлекеттің ішкі жағдайын жақсартқаннан кейін Мәмлүк мемлекетімен дипломатиялық қарым-қатынасын жандандыруды қолға ала бастайды.

Ән-Нуәйридің айтуынша, Алтын Орда елшілері хижри 713 жылдың зулхиджа айында (19 наурыз – 16 сәуір 1314) Мәмлүк сұлтаны әл-Малик ан-Насыр Мұхаммед ибн Қалауынның сарайына келген және сұлтанға көптеген сыйлықтар әкелген. Өзбек хан хатында өзінің Алтын Орда тағына отырғанын және исламды қабылдамаған кейбір қарсыластарын жойып, кейбіреулерін құлдыққа түсіргенін баяндайды. Сондай-ақ Мәмлүк сұлтанына ислам дінінің Қытайдан Батыс мемлекеттерінің шекарасына дейін тарағанын қуанышпен хабарлайды (Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, 2004: 253).

715 жылдың 3 жумади әл-ахирада (1315 жыл 4 қыркүйекте) Өзбек ханның елшілері Мысырға қайта келеді. Мәмлүк сұлтаны оларды қарсы алып, үлкен құрмет көрсетеді. Алтын Орда елшілері қайтатын кезде Мәмлүк сұлтаны өз елшілерін оларға қосып жібереді (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 503).

716 (1316/1317 ж.) жылы Мәмлүк сұлтанының сарайына әр түрлі мемлекеттерден сегіз түрлі елшілік делегациясы келеді, олардың арасында Өзбек ханның елшілері де болған. Әл-Мақризиді мұндай оқиғаның түрік мемлекеттерінде бұрын соңды болмағанын айтады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 517). Сол жылы Мәмлүк сұлтанның Алааддин Айдоғду әл-Хорезми бастаған елшілері Алтын Ордаға жіберіледі. Алтын Ордаға жіберілген Мәмлүк сұлтанының елшілері 717 жылдың рамазан айында (1317 жылдың қараша-желтоқсан айлары) Өзбек ханның елшілерімен бірге оралады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 525).

Бұл кезеңде Алтын Орда мен мәмлүктердің қарым-қатынасы әр салада дамыды. Алтын Орда мен мәмлүктердің ұзақ жылдарға созылған қарым-қатынасы туыстық қатынасқа ұласты. Өзбек хан басқа елдердің билеушілерімен туыстық қатынас арқылы одақ құру саясатын ұстанған еді. Ибн Баттутаның айтуынша, Өзбек ханның әйелдерінің бірі Византия билеушісінің қызы болған (Ibn Baṭṭūta, 1987: 342). Алтын Орданың хан әулетімен туыстық қатынас құру туралы ұсынысты Мәмлүк сұлтаны жасағанда Өзбек хан мұны құптайтынын және қолдайтынын мәлімдейді. 1319 жылы қалыңдық Тулунбия және онымен бірге арнайы

елшілік делегациясы Мысырға аттанады. Делегация хижри 720 жылы раби әл-әууәл айында (1320 жылдың 11 сәуір – 10 мамыр айлары) хан әулетінің қызын Мәмлүк сұлтанына аман-есен жеткізеді (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 25, T:3). Мәмлүк мемлекеті Тулунбияны ханшаны салтанатпен қарсы алады. Келінге арнайы үй тігіліп, сый-сияпат жасалды. Неке рәсімі жасалады. Өзбек ханның елшілері өздеріне жүктелген міндетті толық орындап, сұлтанның бағалы сыйлықтарын алып Алтын Ордаға оралады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 26, T:3).

1321 жылы Өзбек хан сұлтанға хат жолдап, оған илханилерге қарсы соғыста өз жағында қатысуды ұсынады. Өзбек хан сұлтаннан бұл күресте өз мақсатына жетуге көмектесуін сұрайды, тіпті талап етеді. Алай Мәмлүк сұлтаны бұл ұсынысқа немқұрайлы қарайды (Al-Ramzī, 2002: 508). Өйткені бұл кезеңде Мәмлүк сұлтаны бір жағынан Жошы әулетімен туыстық қатынас орнату арқылы достық байланысын нығайтуға тырысса, екінші жағынан сол кезде исламды қабылдаған илханилер билеушісі Әбу Саидпен сауда келісімдерін жасаған болатын.

Мәмлүк сұлтаны әл-Малик ан-Насирдің Өзбек ханға әскери көмек көрсетпеуінің нақты себептерін айту қиын. Сонымен қатар, Мысыр сұлтанының бұл саяси қадамы сол кездегі сұлтандық үшін ішкі қайшылықтар салдарынан әлсіреген Илханилер мемлекетінің Мәмлүк мемлекетіне аса үлкен қауіп төндірмеуімен байланысты екенін ескермеуге болмайды.

Мәмлүк тарапы Алтын Ордаға әскери көмек көрсетпеу себебін Илханилер билеушісінің исламды қабылдауымен түсіндірді. Билеушілердің бір-біріне жазған хаттарынан Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы қарым-қатынастың салқындағанын, әскери-саяси одақтың маңызының төмендегенін аңғаруға болады. Мұның ең маңызды себебі – Мәмлүк, Алтын Орда және Илханилер үштігі арасындағы ескі жағдайлардың өзгеруі. Өйткені Әбу Саид қайтыс болғаннан кейін (736 ж. / 1335 ж.) Илханилер мемлекеті іс жүзінде өмір сүруін тоқтатқан болатын.

Өзбек хан хижри 742 жылы (1341/1342) дүниеден өткен соң, ұлы Жәнібек таққа отырғанда Мысырға өз елшілерін жібереді. Қара Бахадур бастаған елшілер хижри 743 (м. 1342/1343) жылы Мысырға келеді. Жәнібек хан Мәмлүк сұлтанына бейбіт келісім жасауды ұсынған хатын жібереді (Al-Ramzī, 2002: 526). Жәнібек ханның бұл «бейбіт келісім ұсынысының» мақсаты не екені белгісіз. Жәнібек хан тұсында Мәмлүк мемлекеті мен Алтын Орда арасында Берке мен Өзбек хандар заманындағыдай белсенді дипломатиялық қатынас болған жоқ. Мұның себебін илханилердің әлсіреуі мен ыдырауымен түсіндіруге болады. Сонымен қатар 1346–1353 жылдар аралығында Батыс пен Шығыс халықтарына үлкен шығын әкелген оба індетінің таралуы да бұл қарым-қатынасқа әсер етті деп айтуға болады. Қауіпті індет Алтын Орда мемлекетінің басқа елдермен қарым-қатынас орнатуына белгілі бір дәрежеде кедергі болса керек.

Жошы ұрпақтарының ең басыннан бері армандап, өз иеліктеріне Әзірбайжан жерін қосып алу тілегі Жәнібек ханның тұсында жүзеге асты. 1357 жылы Жәнібек хан Әзірбайжанға жорық ұйымдастырып, Тебризді басып алады. Алтын Орда ханы бұл хабарды Мәмлүк сұлтанына дереу жеткізеді. Хабарды жеткізу үшін сұлтанға жіберілген елшілік 758 (1357) жылы жазда Мысырға жетеді. Жәнібек хан хатында Әзірбайжан билеушісі әл-Мәлик әл-Әшрәфты жеңіп, елшілері арқылы сұлтанға құлдар мен бағалы сыйлықтар жібергенін айтады. Алтын Орда елшілерін Мәмлүк сұлтаны үлкен құрметпен және салтанатпен қарсы алды, ал мәмлүк әмірлерінің сарбаздары тіпті елшілерді қарсы алу үшін үлкен салтанатты қарсы алу рәсімін ұйымдастырады (Taḳī al-Dīn al-Maqrīzī, 1997: 231–232).

Мәмлүк сұлтаны елшілер арқылы Алтын Орда ханына болған кейбір жағымсыз оқиғаларды ұмытып, достық қарым-қатынасты жандандыруды ұсынады. Бірақ бұл ұсынысқа Жәнібек ханның жауап беруге мүмкіндігі болмады. Ауыр дертке шалдыққан Жәнібек хан баласы Бердібекті Тебризге өкіл етіп тағайындап, Алтын Ордаға оралғаннан кейін қайтыс болады (Al-Ramzī, 2002: 532). Жәнібек хан қайтыс болғаннан кейін Мәмлүк мемлекетімен қарым-қатынас ұзақ уақытқа үзілді. Өйткені, осы кезеңде Алтын Ордада 20 жылға созылған ішкі соғыстар орын алды. Алтын Ордадағы саяси аласапыранда мемлекеттің басқа елдермен қарым-қатынасы оның сыртқы саясатындағы екінші кезектегі маңызды мәселе болып, бұл

қатынастар кейінге қалдырылғаны белгілі. Бұл кезеңде ішкі алауыздықтан әлсіреген Алтын Орда мемлекеті Таяу Шығыстағы үлкен саясатқа араласып, Мәмлүк мемлекетімен дипломатиялық қарым-қатынас орнататын жағдайда емес еді (Zakirov, 1966: 92).

Саяси аласапыран заманында үзілген саяси-дипломатиялық қарым-қатынастар Тоқтамыс хан Алтын Орда тағына отырған кезеңде қайта жалғасты. 1384–1386 жылдар аралығында Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекетінің арасында бірнеше елшілік делегациялары келіп-кетіп тұрды. Бұл кезеңде Тоқтамыс хан Мәмлүк сұлтанына Әмір Темірге қарсы әскери одақ құруды ұсынады (Al-Ramzī, 2002: 557–559). Алайда бұл мәселе бойынша жасалған әрекеттер нәтижелі болмады.

Қорытынды

Алтын Орда мен Мысыр Мәмлүк мемлекеті ұзақ жылдар бойы әскери-саяси одақ құрып, бір-бірімен үнемі байланыста болуына көптеген факторлар түрткі болды. Біріншіден, екі елдің де ортақ саяси жаулары болды. Беркеден бастап екі ел илханилерге қарсы бірігіп, күрес жүргізді. Бұл жерде айта кететін жайт, орта ғасырларда идеологиялық саясатта діннің рөлі үлкен болды. Хулагуға қарсы тұру үшін мәмлүк сұлтандары «жиһадқа шақыру» сияқты тиімді идеологиялық әдісті қолданып, Алтын Орда хандарын бірігіп күресуге шақырды. Алайда, Хулагу әулетінен шыққан билеушілер XIV ғасырдың басында исламды қабылдағаннан кейін соғыстың идеологиялық негіздемесі өзгерді. Осылайша Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасындағы әскери одақтастық илханилер исламды қабылдағанға дейін жалғасты. Демек, екі мемлекет арасындағы қарым-қатынаста дін факторының қаншалықты маңызды екенін осы жағдайдан-ақ түсінуге болады. Илханилер мемлекеті ыдырап, әскери одақтастық тоқтағанымен Алтын Орда мен Мәмлүк мемлекеті арасында ұзақ жылдар бойы дипломатиялық және сауда байланыстары үзілмеді, әр кезеңде қарым-қатынастарды жандандыруға әрекеттер жасалды.

Әдебиеттер тізімі

- ابن الأثير. الكامل في التاريخ. بيروت: دار الكتب العلمية، 2003. ج 10. - ص.
 ركن الدين بيبرس المنصوري الدوادار. زبدة الفكرة في تاريخ الهجرة. بيروت، 1998. 488-ص.
 ابن كثير. البداية والنهاية. بيروت: مكتبة المعارف، 1988. ج 13. 371-ص.....
 محيي الدين بن عبد الظاهر. الروض الزاهر في سيرة الملك الظاهر. الرياض، 1976. 519 ص.
 ابن فضل الله العمري. مسالك الأبصار في ممالك الأمصار. بيروت: دار الكتب العلمية، 1971. ج 3. - ص.
 تقي الدين المقرئ. السلوك لمعرفة دول الملوك. بيروت: دار الكتب العلمية، 1997. ج 1. 566 ص.
 بدر الدين العيني. عقد الجمان في تاريخ أهل الزمان. القاهرة: دار الكتب والوثائق القومية، 2010. ج 2. 415 ص.
 المفضل بن أبي الفضائل. النهج السديد والدر الفريد فيما بعد تاريخ ابن العميد. دمشق: دار سعد الدين، 2017. 912 ص.
 شمس الدين الذهبي، تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام. بيروت: دار الكتاب العربي، 1999. ج 49. 442 ص.
 تقي الدين المقرئ. السلوك لمعرفة دول الملوك. بيروت: دار الكتب العلمية، 1997. ج 2. 533 ص.
 شهاب الدين النويري. نهاية الإرب في فنون الأدب. بيروت: دار الكتب العلمية، 2004. ج 27. 303 ص.
 ابن بطوطة. رحلة ابن بطوطة تحفة النظر في غرائب الأمصار وعجائب الأسفار. - بيروت: دار إحياء العلوم، 1987. 799 - ص.
 تقي الدين المقرئ. السلوك لمعرفة دول الملوك. بيروت: دار الكتب العلمية، 1997. ج 3. 432 ص.
 م.م الرمزي. تليق الأخبار وتلقيح الآثار في وقائع قازان وبلغار وملوك التتار. بيروت: دار الكتب العلمية، 2002. ج 1. 736 ص.
 تقي الدين المقرئ. السلوك لمعرفة دول الملوك. بيروت: دار الكتب العلمية، 1997. ج 4. 398 ص.

Закиров, 1966 — Закиров С. Дипломатические отношения Золотой Орды с Египтом (XIII–XIV вв.). Москва, Издательство «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1966. 160 с.

References

- Abd az-Zāhir, 1976 — *Muhyī al-Dīn ibn Abd az-Zāhir*. al-Rawḍ al-zāhir fī sīrat al-Malik al-Zāhir [The Garden of the Visible in the Biography of al-Malik al-Zahir]. Riyadh, 1976. 519 p. (In Arabic).
 Al-Maqrīzī, 1997 — *Taqī al-Dīn al-Maqrīzī*. al-Sulūk li-Ma'rīfat Duwal al-Mulūk [The Path to Knowledge of Dynasties and Kings]. Beirūt: Dār al-kutub al-'Ilmiyah, 1997. Vol. 1. 566 p. (In Arabic).
 Al-Maqrīzī, 1997 — *Taqī al-Dīn al-Maqrīzī*. al-Sulūk li-Ma'rīfat Duwal al-Mulūk [The Path to Knowledge of Dynasties and Kings]. Beirūt: Dār al-kutub al-'Ilmiyah, 1997. Vol. 2. 566 p. (In Arabic).
 Al-Maqrīzī, 1997 — *Taqī al-Dīn al-Maqrīzī*. al-Sulūk li-Ma'rīfat Duwal al-Mulūk [The Path to Knowledge of Dynasties and Kings]. Beirūt: Dār al-kutub al-'Ilmiyah, 1997. Vol. 3. 566 p. (In Arabic).
 Al-Maqrīzī, 1997 — *Taqī al-Dīn al-Maqrīzī*. al-Sulūk li-Ma'rīfat Duwal al-Mulūk [The Path to Knowledge of Dynasties and Kings]. Beirūt: Dār al-kutub al-'Ilmiyah, 1997. Vol. 4. 566 p. (In Arabic).
 Al-Mufaḍḍal, 2017 — *Al-Mufaḍḍal ibn Abi al-Faḍā'il*. al-Nahdj al-saḍīd wa-l-durr al-farīd fimā ba'd Ta'rīkh Ibn

al-Amīd [The sound approach and the unique insight into the history of Ibn al-Ameed]. Damascus: Dār Sa'd al-Dīn, 2017. 912 p (In Arabic).

Al-Nuwayrī, 2004 — Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī. Nihāyat al-arab fī funūn al-adab [The Ultimate Ambition in the Arts of Erudition]. Beirūt: Dār al-kutub al-‘Ilmiyah, 2004. Vol. 27. 303 p. (In Arabic).

Al-Ramzī, 2002 — M.M Al-Ramzī. Talfīq al-akhbār wa-talqīh al-āthār fī waqā’i Qāzān wa-Bulghār wa-mulūk al-Tatār [Collection of information from past events of Kazan, Bulgar and Tatar kings]. Beirūt: Dār al-kutub al-‘Ilmiyah, 2002. Vol. 1. 736 p. (In Arabic).

Al-Umarī — *Ibn Faḍl Allāh al-Umarī*. Masālik al-abṣār fī mamalik al-amṣār [Path of views across states with major cities]. Beirūt: Dār al-kutub al-‘Ilmiyah, 1971. Vol. 3. (In Arabic).

Athīr, 2003 — Ibn al-Athīr. al-Kāmil fī t-tārīkh [The Complete History]. Beirut: Dār al-kutub al-‘Ilmiyah, 2003. Vol. 10. (In Arabic).

Aynī, 2010 — *Badr al-Dīn al-Aynī*. ‘Iqd al-jumān fī tārīkh ahl al-zamān [(A Pearl Necklace in the History of the People of the Time)]. Cairo: Dār al-kutub wā al-wathā’iq al-qawmīyah, 2010. Vol. 2. 415 p. (In Arabic).

Baṭṭūta, 1987 — *Ibn Baṭṭūta*. Riḥlat Ibn Baṭṭūta. Tuḥfat an-Nuzzār fī Gharā’ib al-Amṣār wa ‘Ajā’ib al-Asfār [The Travels of Ibn Battuta. A Masterpiece to Those Who Contemplate the Wonders of Cities and the Marvels of Travelling]. – Beirut: Dār Iḥyā’ al-‘Ulūm, 1987. 799 p. (In Arabic).

Kathīr, 1988 — *Ibn Kathīr*. Al-Bidāya wā l-nihāya [The Beginning and the End]. Beirut: Maktabat al-Ma‘ārif, 1988. Vol. 13. 371 p. (In Arabic).

Rukn al-Dīn Baibars, 1998 — *Rukn al-Dīn Baibars al-Manṣūri al-Dāwadār*. Zubdat al-fikra fī tārīkh al-hijra [Cream of thought concerning the history according to the Hijra]. Beirut, 1998. 448 p. (In Arabic).

Shams, 1999 — *Shams al-Dīn al-Dhahabī*. Tārīkh al-Islām wa-wafayāt al-mashāhīr wa-al-a’lām [The history of Islam and the deaths of famous figures]. Beirūt: Dār al-kitāb al-‘Arabī, 1999. Vol. 49. 442 p. (In Arabic).

Zakirov, 1966 — *Zakirov S.* Diplomaticheskie otnosheniya Zolotoj Ordy s Egiptom (XIII–XIV vv.) [Diplomatic relations of the Golden Horde with Egypt (XIII–XIV centuries)]. M.: Izdatel'stvo «Nauka», Glavnaja redakcija vostochnoj literatury, 1966. 160 p. (In Russ.).

МАЗМҰНЫ

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ДЕРЕКТАНУ

Буланов Е.О.	
ИЛИЯС ЖАНСҮГІРОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	633
Каримов Қ.С., Гокче М., Түрсүн Х.М.	
ӨЗБЕКӘЛІ ЖӘНІБЕКОВТЫҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ИДЕНТИФИКАЦИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	650

ТАРИХ

Абдимомынов Н.Т., Сауырқан Е.	
ВЕНЕЦИЯ, ГЕНУЯ ЖӘНЕ АЛТЫН ОРДА: XIII–XIV ҒҒ. СОЛТҮСТІК ҚАРА ТЕҢІЗДЕГІ ТРАНСКОНТИНЕНТАЛДЫҚ САУДА-САТТЫҚТЫҢ ДАМУЫ.....	662
Абуов Н.А., Ильясова Г.С., Уалиева С.К.	
СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ШАҒЫН ҚАЛАЛАРЫ: ТАРИХЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТАЛДАУЫ.....	679
Абылов Т.Т., Муталиев М.Қ., Қазмұханов Р.М.	
АЛТЫН ОРДА МЕН МӘМЛҮК МЕМЛЕКЕТІ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ДІННІҢ РӨЛІ.....	696
Байгабатова Н.К., Ишкалова Г.И.	
XIX–XX Ғ. БАСЫНДАҒЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕР ҚАТЫНАСТАРЫН ЗЕРТТЕУДЕ АРХИВ МАТЕРИАЛДАРЫ ДЕРЕК РЕТІНДЕ (ҚР ОМА ҚҰЖАТТАРЫ НЕГІЗІНДЕ).....	709
Болатхан Ә.	
ЗАҢДЫЛЫҚ – ИДЕОЛОГИЯ, ШЕТТЕТУ – ТӘЖІРИБЕ: КҮШТЕП ҚОНЫС АУДАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ «ЖАЗАЛАНҒАН ХАЛЫҚТАР» (1948–1953).....	727
Доскараева А.А., Мұхатова О.Х.	
XVII ҒАСЫРДЫҢ 30-ЖЫЛДАРЫ – XVIII ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ШИРЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚ-БҰХАР ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫ (САЯСИ АСПЕКТ).....	743
Дьякова Е.В.	
НЕМІС ОККУПАЦИЯСЫНДАҒЫ ҮГІТ-НАСИХАТ ЖҰМЫСТАРЫ: ХАРЬКОВТАҒЫ «ЖАҢА УКРАИНА» ГАЗЕТІНІҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ РӨЛІ (1941–1943).....	760
Исмагулов Ұ.Ш., Конбай Е.	
1920-ЖЫЛДАРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПАНАСЫЗ БАЛАЛАР МӘСЕЛЕСІ (АҚТӨБЕ АРХИВІ ДЕРЕКТЕРІ БОЙЫНША).....	773
Йорулмаз О., Токжигитова М.А.	
ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН Өңірінен РЕПРЕССИЯҒА ҰШЫРАҒАН МҰСЫЛМАН ДІНБАСЫЛАРЫ (1920–1940 ЖЖ.).....	787
Қаипбаева А.Т., Белялова А.	
ПАНАСЫЗ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ЖҮЙЕСІ (1920–1930 жж.).....	803
Қара Ә., Тайман С.Т. Жарбулова С.Т.	
МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ИДЕЯЛАРЫ ЖӘНЕ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҰЙЫМЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МИССИЯСЫ.....	823
Сейітханұлы Ш.	
ТҮРІКТЕР МЕН МОҢҒОЛДАРДЫҢ КӨШПЕЛІ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ОРТАҚ ҚЫРЛАРЫ.....	840
Сулейменова А.Т.	
КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ЖАРТЫЛАЙ КӨШПЕЛІ ШАРУАШЫЛЫҚТАРДЫ КҮШТЕП ОТЫРЫҚШЫЛАНДЫРУ ДӘСТҮРЛІ РУЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ЖОО ШАРАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ (XX ҒАСЫРДЫҢ 30-ЖЫЛДАРЫ).....	855
Ташагыл А., Нурсултанова Л.Н., Танатарова Ж.Т.	
ИРАН-ТӘЖІК САУДА-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ.....	872

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Есенаманова А.С., Қалыш А.Б.	
ДӘСТҮРЛІ КИІМ АРҚЫЛЫ МАТЕРИАЛДЫҚ МӘДЕНИЕТТІ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯЛАУ: ҚАЗАҚСТАН МУЗЕЙ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ТҮРКІ МӘДЕНИ МҰРАСЫ.....	887
Қалшабаева Б.К., Егізбаева М.Қ.	
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫСЫНДАҒЫ ҚАНДАСТАР: КӨШІ-ҚОНЫ МЕН БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	900
Сыздықова Г.М.	
СОЛТҮСТІК, ОРТАЛЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОБЛЫСТЫҚ ОРТАЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ТҮРҒЫНДАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ӨЗГЕРУІ (2009–2024 ЖЖ.).....	916

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Буланов Е.О. ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОГО ВОССТАНИЯ 1916 ГОДА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ИЛЬЯСА ЖАНСУГУРОВА.....	633
Каримов К.С., Гокче М., Турсун Х.М. ВОПРОСЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЗБЕКАЛИ ЖАНИБЕКОВА.....	650

ИСТОРИЯ

Абдимомынов Н.Т., Сауыркан Е. ВЕНЕЦИЯ, ГЕНУЯ И ЗОЛОТАЯ ОРДА: РАЗВИТИЕ ТРАНСКОНТИНЕНТАЛЬНОЙ ТОРГОВЛИ В СЕВЕРНОМ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ В XIII–XIV ВЕКАХ.....	662
Абуов Н.А., Ильясова Г.С., Уалиева С.К. МАЛЫЕ ГОРОДА СЕВЕРО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: ИСТОРИЯ И АНАЛИЗ ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ.....	679
Абылов Т.Т., Муталиев М.К., Казмуханов Р.М. РОЛЬ РЕЛИГИИ В ОТНОШЕНИЯХ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ И МАМЛЮКСКОГО ГОСУДАРСТВА.....	696
Байгабатова Н.К., Ишкалова Г.И. АРХИВНЫЕ МАТЕРИАЛЫ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ В XIX – НАЧАЛЕ XX В. (НА ОСНОВЕ ДОКУМЕНТОВ ЦГА РК).....	709
Болатхан А. ИДЕОЛОГИЯ ЗАКОННОСТИ И ПРАКТИКА ИСКЛЮЧЕНИЯ: «НАКАЗАННЫЕ НАРОДЫ» В СИСТЕМЕ СПЕЦПОСЕЛЕНИЙ (1948–1953 ГГ.).....	727
Доскараева А.А., Мухатова О.Х. КАЗАХСКО-БУХАРСКИЕ ВЗАИМОТНОШЕНИЯ В 30-Х ГОДАХ XVII ВЕКА – ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XVIII ВЕКА (ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ).....	743
Дьякова Е.В. АГИТАЦИОННАЯ РАБОТА ПОД НЕМЕЦКОЙ ОККУПАЦИЕЙ: ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ГАЗЕТЫ «НОВАЯ УКРАИНА» В ХАРЬКОВЕ (1941–1943).....	760
Исмагулов У.Ш., Конбай Е. ГОЛОД НАЧАЛА 1920-Х ГГ. И ПРОБЛЕМЫ БЕСПРИЗОРНЫХ ДЕТЕЙ (ПО ДАННЫМ АКТЮБИНСКОГО АРХИВА).....	773
Йорулмаз О., Токжигитова М.А. РЕПРЕССИРОВАННОЕ МУСУЛЬМАНСКОЕ ДУХОВЕНСТВО ЮЖНОГО КАЗАХСТАНА 1920–1940-Х ГОДОВ.....	787
Каипбаева А.Т., Белялова А. ГОСУДАРСТВЕННАЯ СИСТЕМА СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ БЕСПРИЗОРНЫХ ДЕТЕЙ (1920–1930 гг.).....	803
Кара А., Тайман С.Т., Жарбулова С.Т. ИДЕИ МУСТАФЫ ЧОКАЕВА И СТРАТЕГИЧЕСКАЯ МИССИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ.....	823
Сейтхан Ш. ОБЩИЕ ЧЕРТЫ КОЧЕВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ТЮРКОВ И МОНГОЛОВ.....	840
Сулейменова А.Т. НАСИЛЬСТВЕННОЕ ОСЕДАНИЕ КОЧЕВЫХ И ПОЛУКОЧЕВЫХ ХОЗЯЙСТВ КАК ОДНА ИЗ МЕР ПО ИСКОРЕНЕНИЮ ТРАДИЦИОННЫХ РОДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ (30-Е ГОДЫ XX ВЕКА).....	855
Ташагил А., Нурсултанова Л.Н., Танатарова Ж.Т. ИРАНО-ТАДЖИКСКИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	872

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Есенаманова А.С., Калыш А.Б. РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЧЕРЕЗ ТРАДИЦИОННЫЙ КОСТЮМ: ТЮРКСКОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ В МУЗЕЙНОМ ПРОСТРАНСТВЕ КАЗАХСТАНА.....	887
Калшабаева Б.К., Егизбаева М.К. КАНДАСЫ ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ МИГРАЦИИ И АДАПТАЦИИ.....	900
Сыздыкова Г.М. ИЗМЕНЕНИЕ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ ОБЛАСТНЫХ ЦЕНТРОВ СЕВЕРНОГО, ЦЕНТРАЛЬНОГО И ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА (2009–2024 ГГ.).....	916

CONTENTS

HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

Bulanov E.O. THE ISSUES OF THE NATIONAL LIBERATION UPRISING OF 1916 IN THE WORKS OF ILYAS ZHANSUGUROV.....	633
Karimov K.S., Gökçe M., Tursun Kh.M. ISSUES OF NATIONAL IDENTIFICATION IN UZBEKALI ZHANIBEKOV’S SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITIES.....	650

HISTORY

Abdimomynov N.T., Sauyrkan Ye. VENICE, GENOA, AND THE GOLDEN HORDE: THE DEVELOPMENT OF TRANSCONTINENTAL TRADE IN THE NORTHERN BLACK SEA REGION IN THE 13TH–14TH CENTURIES.....	662
Abuov N.A., Ilyassova G.S., Ualiyeva S.K. SMALL TOWNS OF THE NORTH KAZAKHSTAN REGION: HISTORY AND ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION.....	679
Abylov T.T., Mutaliyev M.Kh., Kazmukhanov R.M. THE ROLE OF RELIGION IN RELATIONS BETWEEN THE GOLDEN HORDE AND THE MAMLUK STATE.....	696
Baigabatova N.K., Ishkalova G.I. ARCHIVAL MATERIALS AS A SOURCE FOR STUDYING LAND CONFLICTS IN NORTHERN KAZAKHSTAN IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES (BASED ON DOCUMENTS FROM THE CENTRAL STATE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN).....	709
Bolatkhon A. LEGALITY AS IDEOLOGY AND EXCLUSION AS PRACTICE: THE “PUNISHED PEOPLES” IN THE SYSTEM OF SPECIAL SETTLEMENTS (1948–1953).....	727
Doskarayeva A.A., Mukhatova O.Kh. KAZAKH-BUKHARA RELATIONS IN THE 30S OF THE 17TH CENTURY AND THE FIRST QUARTER OF THE 18TH CENTURY (THE POLITICAL ASPECT).....	743
Dyakova He.V. AGITATION WORK UNDER THE GERMAN OCCUPATION: THE IDEOLOGICAL ROLE OF THE NEWSPAPER “NOVA UKRAINE” IN KHARKOV (1941–1943).....	760
Ismagulov U.S., Konbay Y. THE PROBLEM OF FAMINE AND HOMELESS CHILDREN IN EARLY 1920S (BASED ON AKTOBE ARCHIVE).....	773
Yorulmaz O., Tokzhigitova M.A. REPPRESSED MUSLIM CLERGY IN SOUTH KAZAKHSTAN (1920s–1940s).....	787
Kaipbayeva A.T., Belyalova A. THE STATE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION FOR HOMELESS CHILDREN (1920s–1930s).....	803
Kara A., Taiman S., Zharbulova S. THE IDEAS OF MUSTAFA CHOKAYEV AND THE STRATEGIC MISSION OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES.....	823
Syeitkhan Sh. COMMON ASPECTS OF THE NOMADIC LIFE OF TURKIC AND MONGOLS.....	840
Suleimenova A.T. FORCED SETTLEMENT OF NOMADIC AND SEMI-NOMADIC FARMS AS ONE OF THE MEASURES TO ERADICATE TRADITIONAL TRIBAL RELATIONS (THE 30S OF THE TWENTIETH CENTURY).....	855
Tasagil A., Nursultanova L.N., Tanatarova Zh.T. IRANIAN-TAJIK TRADE AND ECONOMIC RELATIONS: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....	872

ETHNOLOGY/ANTHROPOLOGY

Yessenamanova A.S., Kalysh A.B. THE REPRESENTATION OF MATERIAL CULTURE THROUGH TRADITIONAL COSTUME: THE TURKIC CULTURAL HERITAGE IN THE MUSEUMS SPACE OF KAZAKHSTAN.....	887
Kalshabayeva B.K., Egizbaeva M.K. THE KANDAS OF EASTERN KAZAKHSTAN: MIGRATION AND ADAPTATION ISSUES.....	900
Syzdykova G.M. CHANGING THE ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION OF THE REGIONAL CENTERS OF NORTHERN, CENTRAL AND EASTERN KAZAKHSTAN (2009–2024).....	916

ASIAN JOURNAL “STEPPE PANORAMA”

2025. 12 (3)

Бас редактор:

Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:

Копеева С.Ж.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Журнал сайты: <https://ajspiie.com>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЖЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй